

"הלכה ומסורה"

י"ל ע"י מפעל ארחות הלכה לאור משנת רבינו מאור הגולה כמוהר"ר דוד משרקי (מזרחי)

זיע"א

אג הפסח התש"ע

רגע... לעצור ולחשוב!

מאת: הרב י.ד.

אכתי עבדי פרעה אנן, האומנם ???

אג הפסח שהוא חג החירות הבעל"ים, ומצווים אנו בו לחשוב כל אחד כאילו הוא עצמו יצא ממצרים, ועומק הענין להרגיש בן חורין שיצאנו

מעבודת הטומאה של פרעה לעבודת הקדושה של ה' ועיי' גם שמחים במיוחד ואומרים הלל כמבואר בנמרא, אכן יש להתבונן קצת לעומק במצבינו שהיינו אז עבדי פרעה שהנה בפסוקים מבואר בפרשת שמות¹ שפרעה היה מלחין את עם ישראל בעבודה גדולה מעל לכוחות הטבעיים משום שלא יבואו לחשוב ולהתבונן, וכאמת הצליח בדבר שעיני לא חשבו לפסוק מעבודתם, וזהו שאה"כ (ט) תכבד העבדה על האנשים ויעשו בה ואל ישעו בדברי שקר:

וממילא כתוצאה מחיבור זה של עבדא בהפקירא נדרדרו והגיעו עד מט שערי טומאה, ולא יכלו כ"כ להתעורר בעצמם מכ"ז שמתרחקים הם מזה משום לחץ העבודה של פרעה, שהוא גדול חיילותו של היצר וכוח הטומאה, שהאדם לא יחשוב לא יעצור להתבונן שא"כ הריהו מעורר את עצמו נגד היצר ומתגבר עליו, ובמצב זה גם לא יועילוהו המוסרים משום שאם האדם לא יעורר את עצמו מה יועילוהו כידוע מחכמי המוסר.

אכן כ"ז מכ"א אותנו לחשוב ולשאול. האם בעצם אנחנו היום לא חיים במצב זה של עבדי פרעה? כלומר הלא חיים אנו תחת מכבש הלחצים של החיים המודרניים שהם בעוכרינו, שהרי לאף אחד אין זמן לעצמו וק"ו למען חבירו, ולמרות שבעצם הזמן היה אמור להיחפז בדברים רבים שנעשים היום בלחיצת כפתור ופעם היו נעשים במשך יום שלם, וגם המוסכמות של החברה שבהיים כל אחד הוא לעד עשורת שנים הלאה לא היו קיימים כלל. בד בבד הטלפונים והפלאפונים החליפו את ביקורי הקרובים והמכרים, עד שגם זה כבר רק לסדר עוד כמה ענייני לחץ ולהמשיך עוד בלחץ. וכ"ו וכו'. האם כך אנו יכולים להתבונן כראוי על מעשינו? האם אין זה מחיילותו של היצר בבירור לא לתת לנו לעצור ולחשוב? האם בעצם כרגע אנו כלל לא בני חורין באמת ואכתי עבדי פרעה אנן וא"כ איך יכולים בכלל לומר את ההלל במצבינו זה. א"כ מה עושינו? נראה שיש ללמוד מעם ישראל כנייל שכי (כג) ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבדה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבדה: ואז (כד) וישמע אלהים את נאקתם ויזכר אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב:

כלומר עם ישראל אמנם לא נתבוננו משום מצבם של הלחץ אבל עשו התקרבות להי' בזה שזיאונו בני ישראל מן העבדה ויזעקו וכ"ו כלומר על עצם מצבם זה נאנחו ונצטערו שהם רחוקים מהי' כיכ על ידי אותה עבודה ועייכ ראו להתפלל עייכ להי' שיצילם ויכולו לחזור למצבם הראשון. ומזה יש לנו ללמוד גייכ שיש עייכ ליאנח על מצבינו ולהתפלל עייז לפני ה' אולי ירחם. ובעצם קיום התבוננות זו י"ל שהוא קיום הלאות עצמו בן חורין בהג הבעל"ים, שהרי נעצרנו, חשבנו, נגד רצון היצר, ומתוך כך נאמר את ההלל בשמחה.

ואז מתוך מצב זה באמת ראינו ש אמר הקב"ה למשה (ט) ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לחצים אתם: כלומר משום שחיים במצב זה, אף שאינם ראוים לגאולה אך דיי בצעקה ועייכ אומר מיד (י) ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל ממצרים:

יש לנו רק ליחל שכמו בגאולת מצרים תהא הגאולה העתידה לבא בשלימות וכמו שאנו נמצאים בשיא הלחץ הוא סימן לגאולה קרובה, ומתוך התפילה עייז כנייל.

בברכת פסח כשר ושמח

האם בתימן היה קיים המנהג שלא לאכול אורז או שאר קטניות בפסח ?

◇ שרשי מנהגי תימן ◇

מאת הגאון רבי אברהם אריה שליט"א רב ביהמ"ד תורה והוראה ב"ב

[א] אין נמנעין מלאכול אורז ושאר קטניות בפסח, [ב] ויש הנמנעין מלאכול אורז.

מקורות

קדרה (הנקרא בלשוננו הרי"ס) מחטה כי לא נראה לה ההבדל.

והנה המקור לאסור בדוקא אורז ולא שאר קטניות מצאתי בדברי הפר"ח (שם סעק"א) וז"ל לפיכך יש לתפוס לאסור כל מידי דדמי לדגן משום דמיחלף להו בדגן אבל אין כן מנהגינו וכו' זולתי באורז, ששנה אחת אחר שנבדק ג' פעמים יפה נמצא בו גרעין חטה ומאותו זמן והלאה לא אכלנוהו בפסח עכ"ל וכן העלה בס' ילקוט מע"ל (פר' בא עמ' קע"ט אות רמ"ח) משמו וז"ל ודע כי האורז אחרי שבדקו אותו יפה שלש פעמים עדיין נמצא בו חטה לכן בעל נפש לא יאכל אורז בפסח עכ"ל וכן העלה הרב בעל המכתם לדוד (ס' כה סוד"ה מעתה דברי הפר"ח הנ"ל וסיים שם, יזיר עצמו מן האורז, וע"ע בעיקרי הד"ט (ס' יט אות ב) שגם העלה דברי המכתם לדוד הנ"ל עיי"ש, גם מהר"י זיין זצ"ל בס' שו"ת שערי ישועה (שער ו' ס' ד' ד"ה החלק הרביעי) העלה דברי הפר"ח הנ"ל וסיים בזה"ל ולכן ראוי לכל ירא שמים שלא לאכול אורז מאחר שנתפשט איסורו גם כן בכמה קהילות ספרדים עכ"ל וכן העלה משמו רבי' החיד"א בכרכ"י (שם דין א) וסיים בסו"ד וכן נהגו שלמים וכן

א. אין נמנעין. כן מבואר בגמ' פסחים (דף לה.) ע"פ דיוק ממתני' (שם) וז"ל אלו דברים שאדם יוצא בהם בפסח בחטים בשעורים בכוסמין ובשיבולת שועל וכו' [ע"כ במתני'] ובגמ' [שם] הני אין אורז ודוחן לא וכו' מתניתין דלא כרבי יוחנן בן נורי דאמר אורז מין דגן הוא וחיביבין על חימוצו כרת וכו' ע"כ וכן הובא להלכה להתיר ברבי' הטור (ס' תנ"ג) וז"ל אלו דברים שיוצאים בהן ידי חובת מצה בחטין ובשעורים ובכוסמין ובשבולת שועל ושיפון אבל לא באורז ושאר מינים וגם אינן באין לידי חימוץ ומותר לעשות מהן תבשיל וכן בכל מיני קטניות ויש אוסרין לאכול אורז וכל מיני קטניות בתבשיל לפי שמיני חטין מתערבין בהן וחומרא יתירא היא זו ולא נהגו כן עכ"ל וכן העתיק מרן השו"ע (שם סע"א) דעת המתירין בלשון הטור הנ"ל.

ב. ויש הנמנעין ראה לעיל בסע"ק שלפני זה שהעלה רבי' הטור דעת היש אוסרין באורז ושאר קטניות, אך זה שנמנעין רק מאכילת אורז בלבד שמעתי עוד כד הוית טליא מאבא מארי זצ"ל לאסור מתרי טעמי חדא דדמי לחטה ופעמים שא"א להבחין בינו לחטה גם אחר בדיקה ועוד משום סרך בתה דהיינו שתספר הבת שעשו תבשיל

שזכרתי משם אב"מ מבוארים בדברי הב"ח (שם) משם
הסמ"ק והגמ"י (פ"ה מהל' פסח הל"א) שהובא במרן
הב"י (שם) ועוד, וכ"ה מנהגינו מנהג אבות שנמנעין
מאכילת אורז וכן ע"כ טעמים הנ"ל.

רבים עיי"ש גם בס' לב חיים (ח"ב סי' זה) אחר שציין
דברי הפר"ח והחיד"א ב' השערי ישועה כתב וז"ל
ואנחנו בעירינו אומיר יע"א וכל סביבותיה נהגו איסור
שלא לאכול אורז כלל וכו' עכ"ל עיי"ש. ותרי טעמי

?!-למחזורי-!

- א.** כתב השו"ע סימן תנה ס"ד מים שלא לנו שנתבטלו חד בתרי במים שלנו, לשין בהם. מה הדין לערבן לכתחילה?
- ב.** שם סעיף ו' לש המצה בקצח ושומשמין ובמיני תבלין, כשרה כיון שיש בה טעם מצה; ומ"מ אין ליתן בה תבלין, לפי שהוא חד ומחמם העיסה. הגה: ופלפלין, אפילו בדיעבד אסור; וכן אם נפל בה סיד (מהרי"ב). ולכאורה צ"ע דמתחילה כבר מיירי בתבלין דכשרה, ואין דרכו לכתוב בכה"ג שוב בכהאי לישא.
- ג.** כתב הרמ"א בהגה סימן תע"ג ס"א ז"ל: ובעה"ב לא ימזוג בעצמו רק אחר ימזוג לו דרך חירות, וצ"ע דהא כל ישראל נמי מחוייבים לעשות דרך חירות?
- ד.** מילים אלו על מה נאמרו ומה ביאורם, גיני, פרפורי, מכבזה, ד'רה, גמארי.

פירור הלכה

הרה"ג חזקיה דחבש שליט"א

רב ק"ק שתילי זיתים ראש העין
ומח"ם שתילי זיתים עם פירוש באר מרים ג"ח.

בענין מצה עשירה

וכתב רבינו בשתילי זיתים שנילושה במי פירות בלי
תערובת מים כלל. (לבוש). וכו' ואם אין לו מצה
עשירה יקיימנה במיני פירות ואם יש לו בשר ודגים
הוא עדיף. (מ"א). ומ"מ בין שמקיימנה במיני פירות
בין במצה עשירה נכון ליהור שלא יאכל אלא כזית,
כדי שיאכל מצה לתיאבון (פרי חדש). עכ"ל.

שו"ע תמד ס"א

י"ד שחל להיות בשבת, בודקין ליל שלשה עשר.
ומבערים הכל לפני השבת, ומשיירין מזון שתי
סעודות לצורך השבת, דסעודה שלישיית זמנה אחר
המנחה ואז אינו יכול לעשותה לא במצה ולא בחמץ
אלא במצה עשירה.

אבי ז"ל ביד שחל בשבת לקיימה במעט בשר עם מעט מאכל מאותו המין שקורין לו לחו"ח [רקיקין מקמח דירה] ע"כ.

ובהכרח צ"ל שאין כוונתו מדינא אלא שבמציאות לא נהגו לעשות מצה עשירה בחימוץ, ומש"כ וכמ"ש מור"ם ז"ל, ר"ל דמדברי הרמ"א שכתב עצה לדידהו שנוהגים איסור במצה עשירה, נילף לדין שאין לנו מצה עשירה אבל לדינא גם רבינו וגם בנו מודו שמי שיש לו מצה עשירה היא עדיפא. ואדאמינא להכי י"ל שכוונת רבינו במש"כ "ולא נהגו כן" ר"ל שנהגו ללוש עיסה במים בלבד ואף שעיקר דבריו לאפוקי מד' הרי"ף והרמב"ם, בכלל דבריו נמי שלא נהגו ללוש במי פירות כלל גם בלי מים וי"ל.

שור"ר במהרי"ץ בע"ח ח"ב דף ב. ש' ישנה במצה עשירה או ישנה יין רביעית וכו' ע"כ, ומהלשון משמע שמיידי למעשה ולא רק לדינא ואפשר שנשנתו המנהגים או שמנהגים חלוקים היו וצ"ע. פש גבן לברורי דבסי' תמ"ד כתב רבינו מצה עשירה שנילושה במי פירות בלי תערובת מים כלל ואלו בסי' תע"א כתב דהיינו שנילושה במי פירות. (לבוש). ובין יש בה מים ובין אין בה מים (מ"א). וי"ל דבסי' תמ"ד כתב רבינו מה שצריך לעשות ולכתחילה פשוט שיקח מצה עשירה בלי תערובת מים כלל, וביותר שלדעת השו"ע מי פירות עם מים ממחרת להחמיץ משא"כ בסי' תע"א דמיידי מה מותר לאכול ע"ז כתב גם מי פירות עם תערובת מים מותר,

ונחשב מצה עשירה ואין יוצאים בה בפסח וזה"נ ביד שחל בשבת אם אין לו לסעודה שלישיית רק מצה עשירה שעשויה ממי פירות עם תערובת מים, מותר לקיים בה סעודה שלישיית.

[והדברים מוכחים כן בלשון הלבוש שבסי' תמ"ד כתב ויש עושין אותה מצה עשירה וכו' וכמבואר בדברי השו"ע סימן תס"ב ס"ב שאין ללוש במי פירות עם מים].

👉 ממקנת הדברים

לכתחילה יאכל מצה עשירה שנילושה במי פירות בלא תערובת מים כלל ואם אין לו מצה עשירה זו יאכל בשר ודגים ואפשר גם

והשמיט רבינו דברי רמ"א שכתב "ובמדינות אלו שאין נוהגין לאכול מצה עשירה, כדלקמן סימן תס"ב סעיף ד' בהגה, יקיים סעודה שלישיית במיני פירות או בשר ודגים כדלעיל סימן רצ"א סעיף ו' בהגה".

גם בסי' תע"א כתב השו"ע קודם עשה עשירית מותר לאכול מצה עשירה. וכתב רבינו בשתי יזיתים דהיינו שנילושה במי פירות (לבוש). ובין יש בה מים ובין אין בה מים (מ"א). ע"כ. וצ"ב ממש"כ בסימן תמ"ד.

[וכן יש להעיר כבר בדברי הלבוש שבסימן תמ"ד ס"א כתב שנילושה במי פירות בלי תערובת מים כלל, ובסי' תע"א כתב בסתם "מצה עשירה שנילושה במי פירות ולא הוסיף שנילושה במי פירות]. ועולה שרבינו מסכים לדינא שיותר לאכול מצה עשירה וכו"ל.

ובסי' תס"ב השמיט רבינו דברי רמ"א דבמדינות אלו אין נוהגין ללוש במי פירות וכו' ע"ש. ובפירושו האריך שם בדיני לישה במי פירות, ובסוף סק"ד הביא דעת הרי"ף והרמב"ם שסוברים דמי פירות עם מים אינם ממהרים להחמיץ, אלא הוה כשאר עיסה הנלושה במים לבד, וכתב ע"ז "שלא נהגו כן" (נ"ל). ומשמע קצת שנהגו ללוש במי פירות בלי תערובת מים דאל"כ אין ראייה שלא נהגו כדעת הרי"ף והרמב"ם.

אלא שעדיין צריך בירור מה שציין רבינו נ"ל שאין דרכו לכתוב כן רק כשכותב איזה חידוש מדנפשיה, ולא כשמתאר מנהג בעלמא, וא"כ לכאורה נראה שנפלה כאן ט"ס ובמקום נ"ל צ"ל ב"י שכן מרן בבי' הביא דעת הרי"ף והרמב"ם, וכתב שאין נוהגין כן. אולם בכל הספרים שראיתי כתוב כאן נ"ל ואפשר שכוונתו למנהג תימן לטנן החיטים של פסח בעשב הנקרא חרמ"ל, בטעם דמי פירות אין מחמיצין, ונוהגין מאוד לעשות זאת לאחר שפג הטל מעליהן ויש לעיין.

וכן כן וכין כך העולה מדברי רבינו שיותר לאכול מצה עשירה עכ"פ כשעשויה במי פירות בלבד, ואפשר שכן המנהג נמי וכו"ל.

אלא שעדיין צריכים אנו ביאור, שבדברי בנו של רבינו ה"ה הדיין המצויין כמוהר"ר רבינו יחיא משרקי וזע"א בשו"ת רביד הזהב סימן ט"ל בענין קיום סעודה שלישיית ביד שחל בשבת כתב וז"ל: וכן הוא מנהגינו לקיימה במיני תרגימה הואיל ולית לן מצה עשירה כמ"ש מור"ם ז"ל וכן היה נוהג אדוני

פירות, אבל כשאין לו אלא מצה עשירה
שנלוושה במי פירות עם תערובת מים מותר

לאכלה ויקיים בה מצות סעודה שלישית
ביידי שחל בשבת

חמדה גנוזה – מהספר הקדוש "חמדת ימים" לרבי בנימין הלוי זצ"ל רבו של בעל הרמז זצ"ל

פסח - פרק ב

מחלק קופה של צדקה לעניים ונוגעים בעלי תורה. ובימים ההם היה שם בירושלים איש א' חסיד וחכם וזעזע מאד וילחץ עני בעניו. ובהתחלק הקופה לא זכר הרב את האיש ההוא וישכחהו. והיה כי הקיפו ימי ניסן ובא מועד ואין כל מאומה בידו, ויקומו כל בניו וכל בנותיו ויאצלוהו לאמר מה לך נרדם? והנה יום בא לה' הגיע זמן ביעור החמץ ולמה נמות לעיניך. כי לא נעשה כפישע הזה לאכול חמץ בפסח:

והיה כי אצלוהו יול מים מדלייו ותנו קולו בבכי על דלותו וזערו, והיה כי הרבה והפציר בתפלה ותעל שועתו אל האלהים, ויפן ה' אל צעקתו ויחר אף ה' על העיר להשחיתה מקול שועת העני החסיד ההוא בהתעטף ברעב, ומרחם אין.

עד שעמד אליהו בתפלה לפניו ולהשיב חמתו מהשחית ויאמר ה' ה' אל רחום וכו' אל תשחת עמך ונחלתך. אנכי ארדה נא שמה ואשימה עיני עליו אחלצהו ואכבדהו כי לא בפשע ולא במרד שכחוהו מפני צניעותו כי רב הוא. והנה החסיד העני ההוא קם מכרוע על ברכיו ויצא אל רחוב העיר, וירא אליו אליהו ז"ל ותנו לו שלום והחזיר לו שלום. וישאלהו האיש לאמר מה תבקש? ויאמר לו אין איש מאסף אותי הביתה ואם נא מצאתי חן בעיניך כבדני נא לאוספני בתוך ביתך בפסח הזה ואנכי אתן את שכרך. ויען החסיד העני לאמר בא ברוך ה', בטוב בעיניך שב. אתה תהיה בביתי עד אשר תחפוץ, רק הודיעני נא מה שמך כי יבא דברך וכבדונך. ענה אליהו ויאמר לו זה שמי רבי נסים המצרי, וקח נא את הכסף וטבוח טבח והכו. ויקח החסיד העני את הכסף ויבא אל ביתו שש ושמו ויספר לאשתו את כל הדברים האלה, ויצום על כבוד האורח לאמר כי וקו ונשוא פנים הוא ומראוהו כמראה מלאך האלהים

וראו לראשי עם קדש אשר כביר מצאה ידם לאשר ולקיים כל חוקת הפסח להיות עיניהם פקוחות על צער בת רבים מבני עמינו אשר לא השיגה ידם לאשר ולקיים מנהג אבותיהם ודלפה נפשם מתונה אשר אין מחזיק בידם. וראוי לעשיי עם לאמצם ולהחזיק בידיהם מאשר המה עושים לצורכם, כי מה בצע אשר הן יתנו בקולו קול עוז ד' צווחות לביל התקדש חג "כל דכפין ייתי ויכול, כל דצריך ייתי ויפסח" וכו' אחר אשר הדלת סגרה אחריו ואיזה מקום מנוחתו של דל והלך ואפס מקום כניסתו. והנכון להיות כל איש צוריר בצרת העניים האומללים קודם לפסח ל' יום, לתת להם איש כפי אוכלו, כסף נפשות ערכו לצורך חג הקדוש הזה, אשר כל עדת ישראל המה שוו בשיעוריהו בתוקף הנט וכל הנעשה בו, "יחד עשיר ואביון". ומטעם זה באה מצות לקט שכחה ופאה באמצע פרשת הרגלים למען דעת כל עמי הארץ עשירי העם להיות מגמת פניהם על עניי עמו ברגלים, על כי אין פרנסתם רק שכחה ולקט זעיר שם זעיר שם, ואין הקומץ משביע את הארי להוצאת מועדי רגל, כי רב הוא. ועל כן יתנו עינם ולבם עליהם ברגלים לסומכם ולתמוכם יותר משאר הימים ולהתנהג עמם בחגים מעין לקט שכחה ופאה מכל אשר קתה ימינם להפריש ממנו חלק לעניי חלכאים מן המובחר והטוב. כי חלק העני הוא חלק גבוה כמיש "וכל מבחר נדריכם אשר תדרו לה" שהוא חלק האומללים מאניו תבירין דיליה. וכל שכן לעניי בני תורה אשר המה בכחית שבתות וימים טובים דלית להו מדלהו כלום. אשר נפל החיוב על כל איש ישראל לשים עני השנחה, עליהם לתומכם ולסעדם כל הימים כאשר הארכנו בפרק א':

ואני שמעתי מפי זקנים מעשה היה בירושלים בשנים קדמוניות אשר היה מנהג שם שהרב הוא היה מחלק מעות ופרס כל א' וא' קודם חג הפסח, וכמו כן היה

קבל על עצמו לחפש ולפשפש אחרי כל דל עני והלך הננוע, להחזיק בידם לתומכם ולסומכם. כי על כל אלה מאז היה לחק כל בני עיר ועיר מדינה ומדינה לקנות חטין לחלוקו לעניים לצורך פסח קודם לפסח ל' יום. וכל מי שדר בעיר י"ב חדש צריך ליתן בזה. ואפילו העני שלא ישב שם ל' יום ואין נותנים לו חטים, אפילו הכי נותנים לו מצה לאכול ימי הפסח (כדי למנוע) על כל דבר פשע אשר יפשע ח"ו לאכול חמץ בפסח, באשר יחסר לו ואין לו מאומה בידו. וגם לאותם אשר השיגה ידם די כלכלתם ואפס מקום אליהם לעשות המצות בביתם. מצוה על כל א' מאישי ישראל להשאיל כלים כשרים ומקום בבית תנורם, ולעזורם בכל הבא מידם כי כל עדת ישראל ערבים זה לזה. ואם ח"ו יכשל באיסור חשש חמץ על בלי היות למו מקום וכלים ראויים, כשלו איש באחיו ח"ו. וגדול שבכולן המאכיל עניי בני תורה על שולחנו בחג הקדוש הזה אשר כולה מלא חסדים כמו שהוזהרו לומר לביל התקדש חג "כל דכפין ייתי ויכולי" וכי מה שלא נעשה כפסח הזה בשאר מועדי רגל, כאשר כתבנו טעמו בפרקים הבאים בעיה:

והזהרו בו. ויהי היום ערב פסח אמר החסיד אלה נא ואראה את האיש האורח ואקראנו לבא כאשר דבר. ויסובב את כל העיר בשוקים וברחובות וישאל לאמר הידעתם וראיתם את האיש האורח ר' נסים המצרי? ויענו לאמר "לא ידענו ולא שמענו את שמו בלתי היום מפי כבודד". ויחפש בכל העיר ולא מצא עד שנתן אל לבו החסיד לאמר אכן נודע הדבר, כי לית דין בר נש רק אליהו ז"ל וע"כ קרא שמו נסים המצרי על שם הנס שנעשה לי לכלכל את דברי חג הפסח כמשפט, שנעשה על נס ישראל במצרים. ומיתר הכסף אשר נשאר ביד אותו החסיד לא חיסר כלכלתו תמיד כל הימים. ולרב של העיר ירושלים לביל התקדש חג הפסח בא אליו בחלום בחזיון לילה איש מראהו כמראה מלאך האלהים ויבהלו בלהות לחונקו. ויצעק אליו לאמר מדוע ככה עשית לשכוח את החסיד העני ההוא? וכפשע בניכם ובין המות, כי העלה חרון אפו ית' עד להשחית לולי אליהו ז"ל עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית. ויפן אל העני ברחמים להחזיק בידו. ויהי בבקר ותפעם רוחו וישלח ויקרא את העני ההוא וישאל מחילה לבל ימות ויספה בעון ההוא. ומאז

שמן זית זך – פנני הלכה מרבינו בעל השתילי זיתים

אפיית המצה - ליל הסדר

- א. החימים שנושמים מהם מצת מצוה טוב לשמורם שלא יפלו עליהם מים משעת קצירה ולפחות משעת טחינה ויכול לברך אף על מצה שאינה שמורה משעת קצירה. [עיי שו"ע תני"ג ס"ד ושתי"ז שם. ועיי בדעת מהרי"ץ בפעו"צ ח"ב סימן קל"ה שלא לברך].
- ב. במקומות אלו [בתימן] נהגו ליתן מלח במצה ואין ללגלג על מנהגם. ומנהג טוב שלא ליתן. [תני"ה ס"ק כה ועיי"ש בשו"ע ס"ה].
- ג. ענין הסוכר תלוי כפי מה שיודע במנהג העיר ודע שאני ניסיתי ושריתי במים חתיכת סוכר מאותם שמצייירים מיני כלים לפני הפורים, ובדקתי מי השרייה ומצאתיה זך משום תערובת. תפ"ז ס"ק יב].
- ד. מביאין שני תבשילין אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה, ונהגו בכשר צלי וביצה, והבשר יהא רוע מלח, והביצה מבושלת או צלוייה. [תע"ג ס"ד].

פסקי הלכות

אסרו חג

להרבות בו באכילה ושתיה.

א. דרשו חז"ל "כל העושה איסור לחג [אגודה לחג. רש"י] באכילה ושתיה, מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן, שנאמר (תהילים קיח, כז) אסרו חג בעבתים [בהמות עבות ושמונות. רש"י] עד קרנות המזבח". וי"מ שכוונת הגמ' על יום שאחר החג, וע"כ נקרא "אסרו חג"¹. ולכן נוהגין להרבות קצת באכילה ושתיה ביום שאחר החג².

תענית באסרו חג.

ב. דעת רוב הפוסקים שמעיקר הדין מותר להתענות באסרו חג ואפילו בציבור, והרבה פוסקים הביאו למנהג שלא להתענות בו, ויש לאיסור זה סמך מהירושלמי, ועכ"פ בציבור מהראוי לנהוג כדבריהם³.

שבת הגדול

עניינו והניסים שנעשו בו.

ג. בשנה שיצאו ממצרים היה עשרה בניסן ביום שבת, כשלקחו איש שה לפסחו בעשור לחדש להיות להם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש. הלכו וגררוהו על הקרקע לבזותו לעיני המצרים שמחזיקים אותו לאלוה, וקשרוהו בכרעי המטה כמש"כ (שמות יב, ג) בעשור לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית⁴, ולכן שבת שלפני הפסח

1 גמ' רש"י בסוכה מה: והי"מ הנז' הובא בלשונו שם בד"ה באכילה ושתיה - שקורא לחג עונג במאכל ומשתה, ויש אומרים: יום שלאחר החג.

2 הרמ"א בהגה, והעלהו רבינו בשת"ז.

3 בפ"ק דע"ז סוף ה"א "אמר רבי יודן קרייא מסייע למה דאמרי חברייא וביום עשרים וארבעה לחדש השביעי נאספו בני ישראל בצום ובכי ובשקים ואדמה עליהם ולמה לא אמר בעשרים ושלשה משום בריה דמועדא" והיינו אסרו חג קרי ליה בירושלמי בריה דמועדא. ועכ"פ העיקר כבבלי שבפשוטות מתיר ומסתברא שכן היה המנהג, וע"כ בציבור עכ"פ כתבנו בלשון "ראוי".

4 והמצרים ראו והיו תמהים על שמטפלים בבעלי חיים בשבת ועל שהיו קושרים בשבת. [עי' לבוש, ומעיו"ט, וא"ר]. ויודעים הם שישאלם משמרים את השבת, ושאלום למה זה לכם, והשיבו לשוחטו לשם פסח במצות ה' עלינו והיו שנייהם קהות על ששוחטין את דמות אלהיהם, ופחדו ישראל וזכו את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו, אמר להם הקב"ה התיצבו וראו את ישועת ה' אשר אעשה לכם, והיו הכבשים צועקים ומצרים היו שומעין והיו רוצים להנקם מהם, ולא היו רשאים לומר להם דבר, והיו נידונים כיגונות לבם, ומיעיהם נחתכים ונדעכין באש, ונדונין כיסורין ובחלאים רעים, ולא הזיקו אחד מישראל מאומה, כי כולם נפלו בחולי רע ומר מפני הכעס. [עי' ראב"ן הירחאי, וספר המנהיג פסח ס"א, ובמחזור ויטרי. והביאם האבודרהם. ועי' ספר הפרדס ובספר תניא רבתי הלי' פסח מב' ושבה"ל הביאו בשמו, ושילבנו

נהגו שקורין אותו "שבת הגדול"⁵ מפני הניסים הגדולים האלו שנעשו בו ע"י שקיימו המצווה במסירות נפשם, ובזכות שמירת השבת. מנהג חלת עני.

ד. בערב שבת זו נהגו כל ישראל מקדם לאפות לחם וקורים לו חלת עני, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו, וקורין לו חלת עני ומחלקין אותו לעניים⁶, וכהיום נשתכח מנהג זה⁷ ובעיקר משום שכבר אנו קונים הלחמים אפויים. ולכן האופה ממילא בלא"ה, טוב שיראה ליתן ממנו לעניים ומרי נפש ואשרי לו⁸.

הפטרת שבת הגדול.

ה. יש נוהגים להפטיר בשבת זו תמיד וערבה לה' וגו' (מלאכי ג, ד) בין כשחל שבת הגדול בערב פסח בין כשחל קודם לכן, וכן נוהגים ברוב קהילות השאמי⁹, ויש מהם שנהגו להפטירה רק כשחל בערב פסח¹⁰, ומנהג הבלדי להפטיר כרגיל בהפטרת הפרשה תמיד¹¹. מוצאי שבת-ויהי נועם.

ו. במוצאי שבת זו¹² בערבית יש שנהגו שאין אומרים "ויהי נועם וגו" אלא מתחילים מהפסוק "אורך ימים וגו" וכופלים אותו¹³ ואח"כ אומר ש"צ ואתה קדוש, ואם חל פסח בשבת אומרים¹⁴, ויש שנוהגים לאומרו לעולם, חוץ מיו"ט שחל במוצאי שבת¹⁵.

מלשון כולם]. ועוד שכשמצו בכורי מצרים שעתיד הקב"ה להרגם וע"ז נצטוו ישראל ליתן מדם הפסח על המשקוף ועל שתי המזוזות, מיד הלכו לאבותיהם ולפרעה שישלחו את בני ישראל מארצם, ומשאל נענו החלו הורגים אלו את אלו ונהרגו רבים מהם וזהו שנאמר למכה מצרים בבכוריהם שמצרים הוכו ע"י בכוריהם, ומשאו המצרים הרעה הגדולה שבאה להם בשביל ישראל רצו לינקם מהם ולאבדם מיד והקב"ה ברחמיו הפר עצתם ע"י יסורים ותחלואים שהביא עליהם תיכף. ע"י מדרש שוחר טוב פרק קל"ו. ובתנחומא {בוכר} פרשת בא אות יח. ופסיקתא רבתי פ"ז ס"ה ה'. ובוזה"ק בשלח מה].

5 תוס' שבת פז: ד"ה ואותו וטושו"ע תל' ס"א, ומשמע שהוא מנהג שקבלוהו לקרותו כך וע"ז חפשו טעמים זה בכה וזה בכה, אבל לא שתיקנו לקרותו כך, ולא ידעו לאיזה טעם היתה התקנה, וגם משי"כ במחבר"ב' והובא בכה"ה ב' שיש שנהגו לדקדק ולומר בברכת חבירו וכיוצ"ב שבת שלום הגדול מבורך. אין להוכיח כלום יעו"י וכן מצאתי להדיא בספר תניא רבתי שם, ובספר שבולי הלקט סדר פסח סימן רה. "מצאתי בפרדס שחיבר רבינו שלמה זצ"ל שבת שלפני הפסח נהגו לקרותו שבת הגדול". והוסיף: וכן נהגו לקרות שבתות לשלש רגלים וכן דרש קצין אחד ר' יצחק יוסקונטו בארץ הגר'.

6 ות"ז סוה"ס, וכה"ה ה', בשם שכנה"ג בשם הרא"ש, וסיים ע"ז "ומימים שזולזלו בו נשתלחה מאירה בתבואה" ב"מ, והובא בכ"כ ס' מו' בשם ה"ר אשר מלוגיל בספר המנהגות, ושם כתב עוד שבלעז קורים לו "לחם בית הכנסת" וכ"ה בכל בו. עוד כתב בשכנה"ג מהמט"מ בשם רבו המהרש"ל שהיה דורש לאפות חלה או תבשיל מקמח הנתחן לפסח כי שמא היה שם חשש חמץ ויתלה באותו שלקחו ואפשר שאותו חלת עני היה מקמח הנתחן לפסח וזה היה טעמם. ע"כ מדברי המט"מ, והביאווה כמה אחרונים ע"י מ"א של"ה באה"ט, והשת"ז השמיט זה משום מה שכבר הקשה עליו המ"א, וגם הרי לא היו נוהגים כדברי הרש"ל בזה, אף שנהגו בחלת עני. ואף שסיים המ"א "ויש להחמיר הואיל ויצא מפי אותו צדיק" לא חיישינן. ויש שכתבו [הרמ"מ קארפ שליט"א בספרו הלכות ח"ב] טעם נאה בזה שהרי איתא במשנה בפסח נידונים על התבואה, ולכן היו נוהגין לעשות זה קודם פסח לזכות בדין, ומשולזלו נתחייבו בדין].

7 ללא הובא במ"ב וש"א וקרוב לזה כתב הבאה"ט סוס"ק א' בדרך "טוב".

8 כנ"ל דעיקר הטעם שייך גם בזמנינו, ונראה עוד דה"ה והוא הטעם אף אם אינו אופה רק עוגה וכיוצ"ב ושר"ד.

9 ידוע. ועיין מה שהאריך בזה מהר"י צוביירי זצ"ל במקור ההפטרה וטעמה שנדפס בחומש פרשה מפורשה, שלמרות שמנהג זה לא היה נפוץ בתמן בשנים קדמוניות וכמו שרואים בתיגאן שאינה להפטרה זו מ"מ הפטרה זו כבר נהגו בה הראשונים ומיוסד מימות הקדמונים, וממילא מה שנתפשט המנהג בדורות האחרונים גם בתימן, וכמו בעוד כמה ארצות, מנהג יפה הוא.

10 שמעתי שיש שנהגו כן וע"פ הבאה"ט ס"ק א, ועי' בכה"ה ס' תל' אות ג' שכן דעתו לעיקר, ושכן היה המנהג בארץ ישראל, אבל צ"ל שהיה שני מנהגים שהרי הגרי"מ טיקוצ'ינסקי [בספר ארץ ישראל ע' סא], כתב שהמנהג להיפק.

11 ידוע. ואין המנהג אצלנו לומר במנחה ההגדה, מתחלת עבדים היינו עד לכפר על כל עונותינו. וגם בשם הגרי"א כתב הביאווה"ל שלא היה נוהג בזה משום דאיתא בהגדה יכול מבעוד יום וכו' יעו"ש. וגם המו"ק תמה על מנהג זה, ובכנה"ג כתב שלא נהגו בזה, וכן משי"כ שפוסקים לומר ברכי נפשי לא נהגו לאומרו כלל.

ברכת האילנות

חובת הברכה.

ז. היוצא בימי ניסן ורואה אילנות המלבלבים צריך לברך ברכת האילנות¹⁶. וברכה זו חובתה ככל הברכות, ולכן כשרואה חייב לברך מיד¹⁷. אבל אין חיוב לחזור אחר האילנות כדי לראותם¹⁸. ומ"מ ראוי לזהר בכל הברכות בכלל (גם הרשות) ובברכה זו בפרט¹⁹, ונוהגת בין באנשים בין בנשים²⁰. ואפשר לברכה בין ביום בין בלילה²¹, ובין בחול בין בשבת, ויש הנמנעים מלברכה בשבת.

זמן הברכה.

ח. הזמן המובחר לברך ברכת האילנות הוא בכל חודש ניסן²², והזרזין מקדימין לברך כבר בר"ח²³, ולכן אם רואה אילנות פורחים מלפני ניסן כגון באדר ראוי שימתין מלברך עד שגיע ניסן²⁴, אבל מי שמזדמן לו לברך במעלת ברב עם או רביובי אילנות בפרחיהם²⁵, נראה שאף לכתחילה יברך. ואצ"ל שבשעת הדחק אם יודע שלא יוכל לברך בזמנו בניסן כלל לאיזה סיבה, שיוכל לברך אז. וכן ה"ה להיפך אם בדיעבד שלא ראה

12 כלומר שחל בשבוע שלאחריו יו"ט, ואין ששת ימי מעשה שלמים. וכנתבאר בסי' רצה בטובי, ובשתי"ז ס"ק ב' ובמ"ב שם ס"ק ג'. ובפרטי הדין עי' מה שכבר האריך בזה מהר"י צוביירי זצ"ל בסידורו כנה"ג ח"א ע' שכד' ובח"ב ע' קל' בפירוש אמ"ת ויצ"ב סי' כד' ואילך. וכן מנהג השאמי.

13 שתי"ז שם סוס"ב א', והמ"ב ס"ק א'.

14 עי' שתי"ז ס"ק ב' ובמ"ב שם ס"ק ג' וכנה"ג ח"א ע' שכד'.

15 מהרי"ץ בע"ח ע' רלא, ועי' גם ככה"ח וכן נוהגים בכלדי.

16 ברכות מג: ור"ה יא. ופרטי נוסח הברכה ודיניה יבואר להלן בעז"ה.

17 ועי' להלן ס"ד.

18 כן משמע מלישנא דגמ' וכ"מ במאירי בברכות שם ובר"ה שם שכתב בלשון 'מי שיצא וכו' ומשמע ששינה ללשון זה להורות כן שהוא רשות לענין זה שאין חיוב לילך ולראות, וכע"ז בציד"ל (מאמר א' סוף כלל ג' לז:). וכ"כ הרמב"ן בברכות ר"פ אלו דברים סד"ה ג"ל לענין ברכת הימים וההרים, יעו"ש.

19 א"ר ס"ק א' בשם סדר ברכות, וביותר האריכו המקובלים בחשיבות ברכה זו. וכן עי' בערוך השולחן סימן רכו ס"ב שכתב 'רפוייה ברכה זו אצל ההמון [ועיין בדק הבית שכתב בשם ר"י שלא נהגו לברך אבל כל ת"ח ויראי ד' נזהרין בברכה זו] ע"כ. ועי' בהליכות שלמה פכ"ג הע' 121.

20 כן פשטות הגמ' והפוסקים וככל הברכות ולא חילקו בזה שלא שייך בזה הזמן גרמא [עי' טור"א מגילה כ:; ומהרי"ל דיסקין בקו"א סי' כו], וכ"פ שו"ת רבבות אפרים ח"ו סי' תנח'. הר צבי על אוה"ח [וכן בספרו יין הטוב והביאו גם בציי"א ח"יב סי' כ' יעו"ש]. אלא שאין להם לברך מחוץ לעיר וברוב עם משום צניעותא, וכל כבודה וכו', מעש"ח פ"ד ד'.

21 שם [בהר צבי וצי"א]. ובלבד שיראם באופן ברור. מעש"ח פ"א סי"ז.

22 כפשטות לשון הגמ' ר"ה יא. וברכות מג: וכן נקטו רוב הפוסקים הרמב"ם בפ"י מברכות ה"ג והטושו"ע סי' רכו' ס"א 'ביומי ניסן' וי"ל דבדוקא הוא אז בחודש ניסן, וכמש"כ הכה"ח ס"ק א'. וכ"ד חכמי האמת הובא בברכ"י שם, אמנם מהחדי"א משמע דאפי' בדיעבד אין לברך רק בניסן, וכ"פ הכה"ח שם יעו"ש, אבל חלק בזה העו"ש לומר שגם ע"פ האמת אפשר לברך שלא בניסן [עכ"פ בדיעבד], ובקובץ הביאורים סי' ב' הארכנו בזה בס"ד שאפי' לדעת החולקים נכון הוא לענין זמן המובחר.

23 שזרזים מקדימים למצוות, וכן נוהגים בכמה מקומות לדקדק בזה, וכן נהג הקה"ה הובא שם ס"א, וכן י"נ לדקדק לברך ברוב עם, ולכל הפחות במנין וכמש"כ במועד לכל חי (סי' א' אות ו'). ועוד כתב שמנהג נכון לומר ברכה זו בעשרה, וכן הביא כה"ח ס"ק ז'.

24 אע"פ שמעיקר הדין מיד כשרואה בפעם ראשונה הוא זמן שיכול לברך אפי' קודם ניסן, עכ"פ אינו זמנו המובחר, [וכנת' כ"ז בקובץ הביאורים יעו"ש], וע"כ אין להתבונן בהם אז שלא להכנס לספק ברכות אבל על ראייה בעלמא אין לחוש אם ראה.

25 וגם הוא ממילא בכלל מעלת זרזין אז, וכ"ז באופן שלא יזדמן לו שוב כן, אבל בלא"ה מהיות טוב וכו' ומש"כ 'יברך' ודאי היינו בשו"מ וכת' כ"ז בקובץ הביאורים שם.

בניסן וכיוצא"ב, יוכל לברך אפילו לאחר מכן הרבה כגון באייר או בסיון, כל שלא עבר זמן הברכה, וכדלהלן²⁶.

שהברכה רק פעם אחת בכל שנה.

ט. ואינו מברך אלא פעם אחת בכל שנה ושנה²⁷, ואע"פ שרואה עוד אילנות אחרים לא יברך עוד²⁸. ומ"מ אם בירך באדר לא יברך שוב בניסן, ומאידיך אם בירך באייר בשנה זו יוכל לברך באותה שנה באדר שוב²⁹.

שורה משמחת

בעז"ה בקרוב עומד לצאת לאור על ידינו הספר ראשי בשמים לרבינו בעל השתילי זיתים זיע"א במהדורה מפוארת עם מעלות רבות מאוד, המעוניין לסייע או להנציח קרוביו יוכל לפנות לטלפקס 0737282777 ותבא עליו ברכת טוב.

המעוניין לסייע בהפצת העלון, וכן המעוניינים לקבל את העלון יכולים לפנות לפל'

☎ 050 6717071

לתרומות והנצחות לע"נ, וכן לחסות ניתן לפנות לטלפקס: 0737282777 וכן לפרסום חידושי תורה והלכה, ניתן לפנות כנ"ל.

26 כדעת הרבה ראשונים דיומי ניסן ל"ד אלא אורחא דמילתא נקט, וכן ס"ל להרבה פוסקים וכ"פ המ"ב ס"ק א'. וגם מחכמי האמת הסכימו בזה וכנ"ל, וכל סעיף זה נתבאר באורך בקובץ הביאורים שם בס"ד.
27 טושו"ע שם.

28 מ"ב ס"ק ג' "ואפי' לאחר שלשים יום" וכתבאר דעת השו"ע בס"י רכה" סעי' י'. ובשעה"צ אות א' הוסיף דאפי' ל"א החולקים שם בזה מודו, דברכה זו נתקנה על פריחת הפירות ודי בפעם אחת" ע"כ. [ועי' בראבי"ה ברכות שם שכתב "ויש שאמר שרק בפעם ראשון מברך כן ואין נ"ל" ע"כ וכ' בעיניים למשפט סי' רכו' והביאו המגיה שם [הרב ד. דבלייצקי], אות צו' שכונת הי"א הוא כנת' כאן בטושו"ע לברך פ"א בשנה אך הראבי"ה חולק שדינו ככל ברכות הראיה לברך מל' יום לל' יום. עוי"כ שם דודאי ס"ל דל"ד יומי ניסן].

29 עי' בספר מעשה חמד פ"א סי"א. וטעם הדברים שאין ענין השנה בכאן תלוי בתאריכים כשהוא באותה הארץ [כמו שחודש ניסן אינו תאריך] אלא הכל לפי התקופה, וכיון שרואה חידוש התקופה של פריחת האילנות שוב מברך. אמנם דין זה של התאריך כתבו הפוסקים ג"מ לנוסעים לארצות רחוקות ששם מצוי הפריחה וחידוש האילנות אפי' בתשרי שאם בירכו בא"י בניסן לא יברכו שוב בתשרי [משא"כ אם בירכו קודם ניסן שיכולים לברך], במקום שנוסעים שם כיון שהיא אותה השנה, עי' במעש"ח שם יג' יד'. ודע שבש"ח מט"ל ח"ב סי' י" ס"ל שהתאריך בזה נקבע לפי ר"ה לאילנות שהוא טו' בשבט ולא לפי חודש ניסן. ועי' צ"א שם.